

РЕЦЕНЗІЇ

Оксана Щербанюк

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
професорка Вільнюського університету,
членкиня Науково-консультативної ради при Конституційному Суді України,
членкиня Науково-консультативної ради при Голові Верховної Ради України
(Чернівці, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1307-2535>
oksanashcherbanyuk7@gmail.com

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ДОКТРИНИ
У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА*

Зв'язок доктрини і практики є невід'ємним атрибутом поступу в рамках національної правової системи України. Особливу роль у цьому процесі відіграють публічно-правові доктрини, оскільки центральне місце в публічному праві посідає конституційне право. Та ним публічне право не обмежується, охоплюючи адміністративне, кримінальне, фінансове, процесуальне право й інші галузі права.

Утілені в судовій практиці, доктринальні уявлення стають важливим елементом правових позицій судів різного рівня і юрисдикції. З іншого боку, судова гілка влади, розвиваючи право, тлумачачи Конституцію України й інші нормативно-правові акти (і джерела права загалом) також сама створює і розвиває доктрину, яка згодом стає об'єктом концептуалізації з боку вчених.

Саме тому уявлення про важливі проблеми в публічному праві, які розглядаються крізь призму судової практики, вміння застосовувати такі правові позиції, а також їх критично аналізувати є запорукою для набуття студентами, які вивчають право на українських правничих факультетах або у правничих закладах вищої освіти, професійних компетентностей.

Висвітленню таких публічно-правових доктрин у судовій і правозастосовній практиці присвячений навчальний посібник, виданий колективом кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого¹.

Структура навчального посібника є досить вдалою і відображає як загальні питання публічного права, обмеження державної влади, правової доктрини, так і окремі судові доктрини: верховенства Конституції України, належної процедури в правотворчій і правозастосовній діяльності, "войов-

* Рецензія на навчальний посібник "Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці" за загальною редакцією професорки Тетяни Слінько, доцента Любомира Летнянчина.

¹ Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці: навч. посіб. для студентів магістратури вищої освіти другого (магістер.) рівня вищої освіти галузі знань 08 "Право" спец. 081 "Право" (Т М Слінько, Л І Летнянчин, Г В Берченко та ін, за заг ред проф. Т М Слінько, доц Л І Летнянчина, Нац юрид ун-т ім Ярослава Мудрого, Право 2023).

ничої демократії”, позитивного обов’язку держави, а також правомірних обмежень у реалізації прав людини й основоположних свобод.

До переваг посібника належить те, що в ньому приділено багато уваги як судовій практиці Верховного Суду, Конституційного Суду України, інших судів, так і Європейського суду з прав людини, а також національних судів інших країн (передусім конституційних або верховних). Таким чином, “доктрина дружнього ставлення до міжнародного права”, яка, до речі, теж згадується (с. 142–146, 181), має досить суттєве підкріплення у багатому емпіричному матеріалі. Перспективним є розширення застосування цієї доктрини в українському праві, як і використання судами зарубіжної судової практики.

У навчальному посібнику можна натрапити на посилання на багато актуальних досліджень і праць зарубіжних учених і суддів (А. Барака, Р. Бейдер Гінзберг, Ф. Гаєка, К. Гессе, Д. Жалімаца, Б. Кардозо, Г. Корстенса, Дж. Маршала, А. Шайо, Р. Уїтц та інших), а також українських науковців і суддів (Ю. Барабаша, О. Бориславську, Д. Вовка, С. Головатого, В. Колісника, М. Козюбри, В. Лемака, О. Первомайського, О. Петришина, М. Савчина, С. Шевчука, Ю. Разметаєву, В. Речицького, С. Різника, С. Погребняка, І. Семеніхіна, Г. Христову, О. Щербанюк та багатьох інших). Цим самим забезпечується мета – показати доктрини не безособово, а персоналізовано, з повагою до їхніх авторів.

У навчальному посібнику порушуються вкрай важливі для практики питання судової правотворчості і судового активізму (с. 97–102), цитування у практиці доктринальних джерел (с. 93–97) і правової доктрини як джерела права (с. 90–93), прямої дії норм Конституції України (102–109).

Особлива увага приділяється конституційній доктрині України (с. 125–175). Це питання актуалізувалося у зв’язку з обговоренням законопроекту “Про конституційну процедуру” (нині – “Про конституційне провадження”)². Незважаючи на вилучення визначення поняття офіційної конституційної доктрини у проекті, аналіз проблематики зміни юридичних позицій Конституційного Суду України, їх послідовного розвитку і коректного механізму перегляду продовжує перебувати на порядку денному³, й автори посібника теж приділяють цьому питанню значну увагу.

Доктрина верховенства Конституції (с. 176–230) висвітлена досить різнобічно, як з огляду на питання установчої влади, конституційної ідентичності і проблеми при застосуванні останньої в Україні, так і з огляду на горизонтальний ефект Конституції, презумпцію конституційності нормативно-правових актів, роль інституту конституційної скарги, перегляду судових рішень за виключними обставинами, а також відшкодування шкоди, завданої законом, що визнаний неконституційним.

Важливу роль для гарантування прав людини становлять доктрини належної процедури, позитивного обов’язку держави, а також правомірних обмежень у реалізації прав людини і основоположних свобод (теми 7, 9 і 10 посібника).

² Проект Закону про конституційну процедуру від 21 грудня 2020 р. № 4533 <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/5067>> (дата звернення: 24.01.2024).

³ Див.: Барабаш Ю, Бориславська О, ‘Конституційна юриспруденція (офіційна конституційна доктрина) в Україні: проблеми становлення’ (2023) 7 Право України 53–69.

Доктрина належної процедури в правотворчій і правозастосовній діяльності стосується низки прав-гарантій (заборона зворотної дії нормативних актів у часі, презумпція невинуватості, право не свідчити проти себе, право на професійну правничу допомогу), які висвітлені з огляду на практику Конституційного і Верховного судів. До цього ж переліку можна віднести і таку важливу для процесуального права гарантію, як концепція “плодів отруєного дерева”. Важливо, що особливу увагу приділено питанню виконання судових рішень, що в українських реаліях досі становить значну проблему.

Доктрина “войовничої демократії” (с. 276–302) останніми роками стає все більш затребуваною в українських реаліях в умовах збройної агресії Росії проти України. Та історичний шлях, який пройшла Україна, починаючи зі здобуття незалежності у 1991 р., не був ідеальним у плані використання цієї доктрини, що досить чітко показано у посібнику на прикладі заборони діяльності Комуністичної партії, люстрації, заборони пропаганди тоталітарних режимів. Напрацьована у зв’язку з доктриною войовничої демократії практика Європейського суду з прав людини має стати в нагоді майбутнім юристам при застосовуванні чинного законодавства, його удосконалення, що зумовлено потребою постійно підтримувати і захищати українську демократію від викликів, які об’єктивно можуть час від часу з’являтися у різних іпостасях і проявах.

Загалом, навчальний посібник кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого є великим здобутком авторського колективу під керівництвом професорки Т. Слінько і доцента Л. Летнянчина і може стати в нагоді студентам українських юридичних шкіл при вивченні низки правничих дисциплін публічно-правового спрямування: від конституційного до судового і процесуального права.

Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці : навч. посіб. для студентів магістратури вищої освіти другого (магістерс.) рівня вищої освіти галузі знань 08 “Право” спец. 081 “Право” / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Г. В. Берченко та ін.] ; за заг. ред. проф. Т. М. Слінько, доц. Л. І. Летнянчина ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2023. – 368 с.

Посібник містить відповіді на ключові питання з магістерської початкової дисципліни “Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці”. Посібник присвячений характеристиці доктрин у судовій і правозастосовній практиці в сфері публічного права. Розглядаються загальна характеристика публічного права і судових доктрин, конституційна доктрина, доктрини обмеження влади, верховенства Конституції, належної процедури, “войовничої демократії”, позитивного обов’язку держави, правомірних обмежень у реалізації прав і основоположних свобод людини та інші доктрини.

Посібник розраховано на студентів, аспірантів, викладачів юридичних закладів вищої освіти, юридичних факультетів закладів вищої освіти, науковців, практикуючих юристів. Стане в нагоді при підготовці до Єдиного державного кваліфікаційного іспиту за спеціальністю “Право”.